

Verzie naturalizmu v epistemológii

Martin Nuhlíček

Úvod

- Termínu **naturalizovaná / naturalistická epistemológia (= NE)** dnes nezodpovedá nejaká jedna téza alebo doktrína
- Označuje skôr celkový prístup k epistemologickému teoretizovaniu, pod ktorý spadajú rozličné konkrétne pozície
- Zástancov NE všeobecne spája názor, že **filozofická epistemológia** by mala byť užšie prepojená s **empirickými vedami**
- Rozchádzajú sa však v podobách tohto prepojenia: využívanie metód, redukcia filozofického aspektu, kooperatívny model...
- Na základe toho je možné formulovať rôzne verzie NE

Tradičná epistemológia

- NE sa často chápe ako prekonanie **tradičnej epistemológie (= TE)**, ktorá vychádza z karteziánskeho prístupu
- Karteziánsky projekt bol zameraný na nájdenie absolútne istého a nepochybného poznania (infalibilizmus), ktoré by tvorilo pevné a neotrasiteľné základy vedy (fundacionalizmus)
- V súčasnosti TE stojí na predpoklade, že epistemológia má skúmať **pojem poznania** pomocou konceptuálnej analýzy
- Cieľom filozofického skúmania má byť stanovenie **kritérií poznania**, ktoré budú slúžiť ako norma a meradlo poznania

Charakteristické znaky TE

- TE sa obyčajne pripisujú 4 charakteristické znaky:
- 1. TE je **apriórna**: tzv. „filozofia z kresla“, používa najmä neempirické metódy pozornej reflexie a konzultovania intuícií
- 2. TE je **autonómna**: predmet aj metódy epistemológie sú nezávislé od vied, filozofické skúmanie predchádza vedám
- 3. TE je **normatívna**: epistemológia má evaluatívny a preskriptívny rozmer, podáva návody na správne poznávanie
- 4. TE je **antiskeptická**: epistemológia je hlboko ovplyvnená úlohou poskytnúť odpoveď na karteziánsky skepticizmus

Naturalistická epistemológia

- Zástancovia NE odmietajú karteziánsku víziu hľadania istých základov poznania pomocou **apriórneho** teoretizovania
- Navrhujú skúmať poznanie **empiricky** pomocou aparátu prírodných vied a tak vedecky vysvetliť priebeh poznávania
- Epistemológia stráca nadradenú pozíciu nad vedou; zahŕňa vedecké poznatky resp. sama sa stáva súčasťou vedy
- Predmetom epistemológie nemá byť pojem poznania, ale samotné **poznanie ako prírodný / prirodzený fenomén**
- Taký prístup je dobre etablovaný napr. vo filozofii mysle

Dimenzie NE (I)

- Myšlienky NE sa prejavujú vo viacerých dimenziách epistemológie, kde sa pretavujú do konkrétnych koncepcií
- Koncepcie NE **popierajú rôzne znaky TE**: teoretizovanie „z kresla“, sústreďovanie sa na pojmy, neprihliadanie na aktuálne kognitívne procesy, previazanie so skepticizmom atď.
- **1. Metaepistemická** dimenzia NE: epistemické vlastnosti sú dávané do vzťahu k prírodným vlastnostiam (= redukcia na prírodné fakty, superveniencia, prípadne úplná eliminácia)
- Popiera autonómnosť a potenciálne aj normatívnosť epistemológie

Dimenzie NE (II)

- **2. Metodologická** dimenzia NE: epistemológia by mala byť významne formovaná výsledkami vedeckých disciplín, prípadne by sa mala sama transformovať na čisto empirickú vedu
- Popiera apriórnosť a potenciálne aj autonómnosť epistemológie
- **3. Substantívna** (vlastná) dimenzia NE: konkrétne epistemologické teórie formulované vo vedecky rešpektovaných pojmoch; preferujú deskriptívny realizmus (v protiklade k idealizácii)
- Limituje autonómnosť a spravidla aj normatívnosť epistemológie; odvádza od seriózneho uvažovania o skepticizme

Druhy naturalizmu

- Rozlíšenie podľa miery naturalizácie epistemológie:
- **1. Nahradzujúci / radikálny naturalizmus:** filozofická TE má byť úplne nahradená empirickým skúmaním ľudskej kognície
- Epistemológia sa má transformovať na súčasť empirickej vedy, z ktorej budú eliminované filozofické (špekulatívne) aspekty
- **2. Kooperatívny / umiernený naturalizmus:** problémy epistemológie sa majú riešiť s využitím výsledkov empirických vied
- Filozofická epistemológia má prenechať niektoré otázky empirickým výskumom, ale nemá sa celkom zredukovať na vedu

Radikálny naturalizmus

- **W. V. O. Quine: Epistemology Naturalized (1969)**
- Cieľom epistemológie je skúmať vzťah medzi stimuláciou senzorických receptorov a vznikom obrazu sveta u jednotlivca
- Požaduje opísať reálnu konštrukciu presvedčení na základe skúsenosti (namiesto fabrikovania fiktívnych rekonštrukcií)
- Odmieťa tradičné epistemologické (normatívne) otázky o racionalite, zdôvodnení a poznaní; zameriava sa výlučne na skúmanie kauzálnych vzťahov medzi kognitívnymi vstupmi a výstupmi
- Epistemológia sa tak stáva kapitolou empirickej psychológie

Umiernený naturalizmus

- **A. I. Goldman: Epistemology and Cognition (1986)**
- Dvojúrovňový model epistemologického skúmania:
 - 1. Filozofická úroveň = analýza relevantných pojmov, zodpovedanie normatívnych otázok, artikulovanie kritérií evaluácie
 - 2. Empirická úroveň = hodnotenie kognitívnych procesov z hľadiska stanovených kritérií, asistencia od kognitívnych vied
- Zameranie epistemológie sa presúva na procesy tvorby presvedčení, pri ktorých skúmaní hrajú významnú úlohu empirické zistenia; avšak koncepčné otázky zostávajú v kompetencii filozofie